

**8^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»
Αθήνα, 10-12 Νοεμβρίου 2011**

Σάββατο, 12 Νοεμβρίου 2011, 17:00-19:00

Ανοικτή συζήτηση:

Επιστημονική ορολογία και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ)

Συντονίστρια: **Μαρίνα Πανταζίδου**, επίκ. καθηγήτρια Σχολής Πολιτικών Μηχανικών, ΕΜΠ

Συνομιλητές: **Αθανάσιος Δρίτσας**, καρδιολόγος, Ωνάσειο Καρδιολογικό Κέντρο, συνθέτης
Μιχάλης Μειμάρης, καθηγητής Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ, ΕΚΠΑ
Γιάννης Ριζόπουλος, δημοσιογράφος, Pathfinder TechnoΛογείν
Μενέλαος Σωτηρίου, μαθηματικός, Γενικός Γραμματέας Science View
Μάχη Τράτσα, δημοσιογράφος, Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ

5

Μάχη Τράτσα, δημοσιογράφος, Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ

Οι δημοσιογράφοι λένε ιστορίες. Οι καλές ιστορίες είναι σαν τα παραμύθια. Αρκεί αυτά που λες να μην είναι παραμύθια. Στην περίπτωση μας, δηλαδή της μεταφοράς των επιστημονικών πληροφοριών σε ένα δημοσιογραφικό κείμενο, ακόμη περισσότερο. Αυτό το κατάλαβα πολύ νωρίς. Πριν από αρκετά χρόνια έγραφα ένα κείμενο για τη Σελήνη. Δεν θυμάμαι ποιο ήταν ακριβώς το θέμα. Θυμάμαι όμως ότι συμβουλευτήκα έναν αστρονόμο ο οποίος μου έδωσε τις απαραίτητες επιστημονικές πληροφορίες για το άρθρο. Καθώς μιλούσαμε, αναφέρθηκα στη «σκοτεινή πλευρά της Σελήνης». Με διέκοψε και μου είπε:

- Δεν υπάρχει σκοτεινή πλευρά της Σελήνης, αλλά αθέατη πλευρά. Φωτίζεται και αυτή από τον ήλιο.

Μπορεί να μην ήταν τόσο σημαντικό το λάθος, ωστόσο δεν το έχω ξανακάνει. Κι αυτό που έμαθα από το συγκεκριμένο λάθος είναι να συμβουλευόμαι ειδικούς επιστήμονες όταν το θέμα που καλούμαι να γράψω είναι αμιγώς επιστημονικό.

Θυμάμαι επίσης στα μέσα της δεκαετίας του '90, τον ακαδημαϊκό Χρήστο Ζερεφό – τότε καθηγητή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης – να μου εξηγεί τη διαφορά μεταξύ ρύπανσης και μόλυνσης, να μου διευκρινίζει ότι δεν γράφουμε «τρύπα» του όζοντος αλλά αραίωση του όζοντος. Κράτησα την πρώτη του παρατήρηση αλλά όχι τη δεύτερη. Κι αυτό διότι ένα δημοσιογραφικό κείμενο δεν αρκεί να είναι σωστό επιστημονικά πρέπει να είναι και ελκυστικό. Ένα ρέον κείμενο πρέπει να αποφεύγει την επανάληψη του ίδιου όρου και να κάνει χρήση συνωνύμων. Οπότε η «τρύπα» του όζοντος, με τη λέξη «τρύπα» σε εισαγωγικά, ήταν ένα υποφερτό λάθος ώστε να μην επαναλαμβάνω τη λέξη αραίωση πολλές φορές.

Το ίδιο και με τα «μεταλλαγμένα» τρόφιμα. Χρησιμοποιώ τη λέξη, αν και γνωρίζω ότι είναι λανθασμένη. Πάντα όμως, σε εισαγωγικά. Ο «στρυφνός» για τους πολλούς όρος «γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί» σε κάθε φράση θα ήταν κουραστικός. Στην τρίτη φράση θα το είχατε βαρεθεί.

Και στις δύο περιπτώσεις ωστόσο πρόκειται για λανθασμένους όρους. Έχουν επικρατήσει όμως στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ο αναγνώστης, στο άκουσμά τους, αντιλαμβάνεται αμέσως σε τι αναφέρεται ο συντάκτης. Αλλά υπάρχουν και όρια. Είναι σοβαρό λάθος για παράδειγμα να γράφεται η «μόλυνση του Ασωπού ποταμού», αντί η ρύπανση. Αλλάζει το νόημα. Η ρύπανση προέρχεται από τοξικά, βιομηχανικά ή αστικά λύματα. Η μόλυνση πάλι, όπως ξέρετε, έχει σχέση με παθογόνους μικροοργανισμούς.

Συχνά στον δημοσιογραφικό λόγο, κυρίως τον προφορικό (τηλεοπτικά κανάλια, ραδιοφωνικοί σταθμοί) οι συνάδελφοι μπερδεύουν ιούς, βακτήρια, μικρόβια, στελέχη κλπ. Για παράδειγμα όταν είχε ξεσπάσει η περίφημη πανδημία της γρίπης είχαμε διαβάσει και είχαμε ακούσει για:

- το μικρόβιο της γρίπης αντί για τον ιό της γρίπης
- τον ιό H1N1 αντί για το στέλεχος του ιού της γρίπης H1N1

Λύση, παρόλα αυτά, υπάρχει και συνήθως είναι η πιο απλή. Τότε, το υπουργείο Υγείας και οι Έλληνες λοιμωξιολόγοι είχαν καταλήξει στον όρο «νέα γρίπη» και έτσι τα λάθη περιορίστηκαν.

Η απλούστευση από την άλλη πλευρά όμως, μπορεί κάποιες φορές να οδηγήσει ακόμη και στην παραπληροφόρηση. Γράφεται κάθε λίγο και λιγάκι ότι «βρέθηκε φάρμακο για τον καρκίνο». Για ποιόν καρκίνο; Δεν υπάρχει ένας καρκίνος.

Ή γράφουν για τον καρκίνο στο συκώτι. Θυμάμαι έναν γιατρό, συνεργάτη του «Βήματος», ο οποίος έλεγε χαρακτηριστικά ότι «*συκώτι έχουν τα ζώα και ήπαρ οι άνθρωποι*».

Μπορεί η χρήση τεχνικής και επιστημονικής ορολογίας να αντενδείκνυται στο δημοσιογραφικό λόγο, ακόμη και στα επιστημονικά ένθετα των εφημερίδων ή στις ειδικές στήλες, ωστόσο σε ορισμένους όρους θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί. Αρωγοί των δημοσιογράφων σε αυτόν τον ρόλο είναι οι επιστήμονες, ή πρέπει να είναι οι επιστήμονες. Στην έντυπη δημοσιογραφία υπάρχει η «πολυτέλεια» του χρόνου. Δηλαδή ο συντάκτης έχει περιθώριο, από λίγες ώρες στα ημερήσια φύλλα έως δύο ή και τρεις ημέρες στα κυριακάτικα, για να τσεκάρει την ορθότητα των όσων γράφει. Δυστυχώς, στα ραδιοτηλεοπτικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τελευταία στην ηλεκτρονική δημοσιογραφία του Διαδικτύου η μάχη της εγκυρότητας χάνεται εξαιτίας της μάχης με τον χρόνο. Με ελάχιστες φωτεινές εξαιρέσεις, σήμερα δίδεται περισσότερη σημασία στο ποιος θα βγάλει πρώτος την είδηση, δίχως όμως να διασταυρωθεί είτε ως προς την ουσία της, είτε ως προς την χρήση σωστής ορολογίας.

Τα πράγματα γίνονται ακόμη πιο περίπλοκα όταν οι επιστημονικοί όροι, ειδικά οι ξενόγλωσσοι, μπερδεύονται όχι μόνο στη ...μετάφραση αλλά και στην πολιτική. Είναι χαρακτηριστική η φασαρία που ξέσπασε για τον όρο «επιλεκτική χρεοκοπία» που θεωρήθηκε μη αποδεκτή μετάφραση του «selective default». Το θέμα έφτασε έως το υπουργικό συμβούλιο. Οι υπουργοί χάθηκαν στη ...μετάφραση για να βρουν έναν όρο πολιτικώς ορθό ο οποίος να μην παραπέμπει όποιον τον ακούει σε χρεοκοπία και να μην προκαλεί πανικό στους πολίτες.

Μάλιστα, ο υπουργός Οικονομικών κ. **Ευάγγελος Βενιζέλος**, έφτασε να χαρακτηρίσει τη μετάφραση δημαγωγική. Ήταν όμως ήδη αργά για να βρεθεί έναν νέο όρος καθώς ο όρος «επιλεκτική χρεοκοπία» είχε ήδη «περάσει» στα περισσότερα μέσα μαζικής ενημέρωσης τα οποία διατήρησαν την αρχική μετάφραση ενώ ελάχιστα επέλεξαν να χρησιμοποιούν τον όρο χωρίς μετάφραση.

Αντίστοιχα τελευταία αναζητείται δόκιμη μετάφραση για το «collateral». Άλλοι το μετέφρασαν ως «εμπράγματα εξασφαλίσεις» ή «εμπράγματα εγγυήσεις». Ο όρος όμως σημαίνει πάσης φύσεως εξασφάλιση και είναι δύσκολο να βρεθεί αντίστοιχος όρος στα ελληνικά. Τελικά οι περισσότεροι στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης κατέληξαν στην εύκολη λύση: να διατηρήσουν τον αγγλικό όρο παρά να επιλέξουν να ...ξαναταράξουν το υπουργικό συμβούλιο.

Οι λέξεις, ούτως ή άλλως, ασκούν τη δική τους εξουσία στο θυμικό μας. Τι σημαίνει τρανζίστορ; Όλοι θα πούμε ότι είναι τα μικρά φορητά ραδιοφωνάκια αν και το τρανζίστορ δεν είναι παρά ένα εξάρτημα των φορητών ραδιοφώνων το οποίο σήμερα χρησιμοποιείται σε όλες τις ηλεκτρονικές συσκευές.

Φανταστείτε να θέλετε να μιλήσετε στους φοιτητές σας για την κονσόλα του ραδιοφώνου και να τους πείτε για την πολυοδική τράπεζα ήχου, όπως είναι ο σωστός όρος στα ελληνικά. Νομίζω ότι η καλύτερη λύση είναι καμιά φορά να λέμε ή να γράφουμε και τα δύο.

Εν κατακλείδι, ο δημοσιογραφικός λόγος οφείλει να διατηρεί την αμεσότητα, να είναι ελκυστικός και ζωντανός, να εκλαϊκεύει την επιστημονική ορολογία δίχως να αλλοιώνει το νόημα. Για να το πετύχει αυτό θα πρέπει ο δημοσιογράφος να είναι σωστά ενημερωμένος, να έχει κατανοήσει το θέμα που καλείται να γράψει ώστε να μπορεί να το μεταφέρει απλά και κατανοητά στον αναγνώστη, τον ακροατή, τον τηλεθεατή.

Πρέπει τέλος να σας πω και δύο λέξεις για τη... σχέση μας. Πρέπει να ξέρετε ότι η συνεργασία των δημοσιογράφων με ειδικούς επιστήμονες αν και απαραίτητη, δεν είναι πάντα εύκολη. Θα ήθελα να σας επισημάνω ότι συχνά, εμείς οι δημοσιογράφοι, πέφτουμε πάνω σε... τοίχο. Είναι ευκολότερο να επικοινωνήσουμε με συναδέλφους σας καθηγητές από ξένα πανεπιστήμια παρά με Έλληνες καθηγητές. Οι δημοσιογράφοι δεν είναι παντογνώστες. Κάθε άλλο μάλιστα. Οι πανεπιστημιακές σχολές δημοσιογραφίας ή οι ιδιωτικές σχολές παρέχουν γενικές γνώσεις. Γι' αυτό και η συνεργασία και η σωστή επικοινωνία με την επιστημονική κοινότητα είναι απαραίτητη.

Ξένα πανεπιστήμια και άλλοι επιστημονικοί φορείς διοργανώνουν σεμινάρια και καλούν δημοσιογράφους, εκπαιδευτικούς και όποιον άλλο ενδιαφέρεται να τα παρακολουθήσουν. Συνάδελφος από το «Βήμα» είχε προσκληθεί για τρεις μήνες στο European Molecular Biology Laboratory, στη Χαϊδελβέργη για να εκπαιδευτεί στην εκλαΐκευση της επιστήμης. Μάλιστα το συγκεκριμένο εργαστήριο έχει ειδικό γραφείο επικοινωνίας της επιστήμης. Διοργανώνει ημερίδες για το κοινό στις οποίες ειδικοί εκλαϊκεύουν ένα επιστημονικό θέμα το οποίο βρίσκεται στην επικαιρότητα καθώς και σεμινάρια για δασκάλους και καθηγητές σχολείων. Με άλλα λόγια, εκπαιδεύουν τους εκπαιδευτές.

Για να έχει, λοιπόν, νόημα η σημερινή συνάντηση θα πρότεινα στις διοικήσεις των ελληνικών πανεπιστημίων να αναλάβουν την πρωτοβουλία και να διοργανώσουν αντίστοιχα σεμινάρια. Ειδικά σήμερα, που η ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποχρηματοδοτείται, υποτιμάται και συκοφαντείται από τον πολιτικό κόσμο, τα ελληνικά πανεπιστήμια πρέπει να αναζητήσουν και να προτείνουν λύσεις, όπως τέτοιες διοργανώσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να φέρουν στη χώρα μας ακόμη και εκπαιδευτικό τουρισμό και πιθανώς έσοδα για τα εκπαιδευτικά μας ιδρύματα. Παράλληλα, η δημοσιογραφία οφείλει να ενδυναμώσει τον εκπαιδευτικό της ρόλο.